

Verzereskul Oxendius örmény kath. püspök.

Örményország függetlenségének utolsó menedékhelye.¹⁾

I.

Örményországi Ciliciának északi részében, hol a Taurusnak hatalmas láncolata végignyújtja bérczkarjait a tengertől észak felé, sugárszerűen csoportosulnak egymás mellé a bérctetőzetek, melyeket hó takar az évnék legnagyobb része alatt. Magas fekvésű völgyek szakítottát meg eme hegyek sorozatát és eme völgyek egyikében, szikláknak és erdőknek közepette, amphitheatrumszerűleg nyulik felfelé Örményországnak egyik legnevezetesebb helye: Zeitun.

Páratlan szépségű a táj, mely körülveszi Minden irányból patakok csobogását és vizesések zugását hallani. A látogató szemei kristálytisza víztükrökön pihennek meg, a hegyek oldalairól pedig nagy tölgyerdőknek és fenyveseknek üde zöldje tekint reá. Zeituntól délre a kis Kapankerület nyulik el, nyugat felé pedig szomszédos vele a kolostoráról híres Furnuz helység.

A Zeitun név mélyen be van vésve az örményeknek lelkébe. Kedves előttük, mert hozzá tartozik ahhoz az örmény Ciliciához, a hol 1393 előtt fennállott még a nemzeti királyság s ez időtájt vérzett el a mohamedán seldukok fegyverei alatt. A rupeni örmény királyi család négy évszázadig uralkodott itt, a midőn már tatár és perzsa hódítók zsákmányává lett Nagy-Örményország s a görögök kezeibe jutott Kis-Örményországnak jelentékeny része is.

Kedves az örmények előtt Zeitun neve, mert hozzá fűződnek a függetlenség történeti hagyományai, melyeket hiven megőrzött a legújabb időkig. A lakóseit Zeitun kedvező fekvése és önnön bátorságuk képesekké tette arra, hogy a fél-függetlenségnek egy nemét fentarhathatták az 1862-ik évig. A nép saját akaratából reá ruházta a hatalom gyakorlását a köztük élő benszülött hercegekre, a kik a polgárság legtekintélyesebb tagjainak tanácsával éltek;

¹⁾ Zeitun, by Avetis Nazarbek, editor of the Huntsak. The Contemporary Review. London No. 364.

a törvényeket pedig mindenkor a nép egyetemes gyűlése alkotta meg. A függetlenségnek ez a neme lehetővé tette, hogy Zeitun a legujabb időkig fennen lobogtassa az örmény nemzeti élet lobogóját. Még a most végéhez érkezett században is nem egyszer diadalmasan állott ellent az ottoman kormány támadásainak. Csodával határos módon, mint egy oázis, fenn tudta tartani magát a környező sivatagnak közepette, melyet barbár és zsarnoki önkényuralom épen úgy elpusztított, mint a Saharát homoktenyegere. Nem is vezettek sikerhez eme támadások 1872-ig.

Ez időtájt a zeituniakat felkelésre kényszerítették s egy hónapi sikeres védekezés után beleestek a hálóba, melyet a török kormány vetett ki ellenük. Első ízben kellett megérniök, hogy török katonatisztek vetik meg lábukat szerelt városukban. De ez a megaláztatás nem volt elég. A török kormány Zeitunt, melynek tizennyolcezernyi, kizárólag örményekből álló lakósa van, európai mintára épített nagy erőddel szerelte fel. Ez a várerőd a város egyetlen bejáratánál fekszik, s egyenesen reá irányítják az ágyúikat, melyek minden pillanatban készen állanak a város és lakossága megsemmisítésére, ha még egyszer eszökbe jutna fölkelni s ellene szegülni a félhold uralmának.

Drága és kedves Zeitunnak a neve az örmények előtt, — a legutóbbi éveknek válságos és véres eseményei után drágább, — mint valaha volt. Gyakran előfordul a neve a legjelesebb költők dalaiban. Hősköltemények dicsőítik az elvérzett zeituni hősök emlékezetét. Ezeket a költeményeket Örményországban minden alkalommal éneklék ünnepeleken s vigasztalásul borús napokban, a melyek, fájdalom, nagyon is gyakran nehezednek szerencsétlen örményországi véreinkre.

— Zeitun, így kiált fel a legtekintélyesebb angol folyóirat hasábjain, megjelent szép tanulmányában N á z á r b e k Ávedisz, — Zeitun az a hely, mely a mi szabadság-álmainkat ápolta és táplálta, a zeituniak azok a hősök, a kik szenvedtek és véreztek ez álmokért. Zeitun a mi sziveinknek dala s a zeituniak a mi reményeink!

* * *

Mi volt az oka a legutóbbi zeituni felkelésnek, mely az 1895-ik év október havának elején tört ki? Elő volt-e készítve vagy nem? A török kormány eljárása provocálta-e, vagy pedig, mint a törökök állítják, az örmények ellenséges érzületének volt-e az eredménye?

Még élénk emlékezetben van a megelőző szeptemberi demonstratioja a konstantinápolyi örményeknek. Mint kérés-vényezést szervezték s mint tiltakozást az örményországi mezőgazdák helyzete ellen, a melynek borzadalmasságairól felháborodással beszélt mindenki, az angol királynétól s Salisbury marquis angol miniszterelnöktől kezdve a legutolsó európai hírlapíróig. A rendezők tisztán békés tüntetést terveztek, kérni akarták a fényes portát, hogy vessen véget a mézszárlásoknak, melyeknek több európai nagyhatalomnak az interventioja daczára számos örmény esett áldozatul. Hogy még inkább bebizonyítsák, miként a tüntetésnek nincs harczias szándéka, kötelességének tekintette a rendező-bizottság két-három nappal előbb tudomására hozni szándékát a hatalmak konstantinápolyi képviselőinek, sőt a megelőző napon magának a török kormánynak is bejelentették a tervüket. Vádat formáltak később abból, hogy a tüntetők fel voltak fegyverkezve, a mely körülmény ellenséges magatartásra vall. Ez a vád igazán különös és nevetséges. Oly kormány, mely a sassuni gyilkosokhoz hasonló embereket tartott a szolgálatában, csak természetesnek találhatta, hogy a tüntetők sem mulasztották el a szükséges óvatossági rendszabályokat.

Ismeretes dolog, hogy ama rendeletek folytán, melyeket magának a sultánnak a palotájából adtak ki, több napon át véres mézszárlások színhelye volt a török főváros. Mindazáltal néhány nappal utóbb kénytelen volt a sultán meghajolni az európai hatalmak egynémelyikének nyomása alatt s kilátásba helyezni (természetesen csak papiroson) néhány reformot. De ugyanakkor történt valami, a mit joggal lehet kapcsolatba hozni a sultánnak ugynevezett engedménye után kitört mézszárlásokkal. A mit Abdul Hamid egyik kezével aláírt, önmaga semmisítette meg a másikkal. Kijelentette a ministerei útján, hogy nem ígérheti meg nyíltan a reformokat az örményeknek s nem egeyzhetik

bele azok életbeléptetésébe annak kockáztatása nélkül, hogy mélyreható elégtelenség támad a mohammedánok közt, a kik esetleg a keresztények öldöklésétől sem fognak visszariadni, csak hogy meghiusítsák a reformokat. Ebben a cynicus kijelentésben inkább volt a sultán hajlandó a tehetetlenség színében tűnni fel saját alattvalói előtt, sem-hogy elfojtsa bosszúvágyát s gyűlöletes érzelmeit a védte-len örmények ellen, a kikkel kényök-kedvök szerint bán-hattak el óriási tulsúlyban levő ellenségeik. S a mit mon-dott, nem volt pusztán jóslat, hanem egyenes suggerálás és utasítás, a mely annyit jelentett, hogy ne az örmény kérdéssel, hanem az örményekkel végezzünk.

Másik bizonyítéka a török központi kormányzat előre megfontolt gonosz szándékának az a mészárlások előtt kibocsátott rendelet volt, a mely szerint házkutatást kellett tartani minden örmény házban s elkobozni nemcsak min-den fegyvert, de minden közönséges kést is, a mely hosz-zabb a tollkésnél, — hogy ekként aztán megfoszszák az örményeket a szükség esetében való védekezésnek min-den eszközétől.

Ekként alakultak a körülmények, midőn október havá-nak elején a márás-i parancsnok (az aleppoi kormányzó-sági kerületben) egyik tisztjét, a cserkesz Hadzsi Aszlánt fegyveres csapat élén eitunba küldte avval az utasítással, hogy épületről-épületre menve, házkutatást tartson. A zei-tuniak, teljes tudatában annak, hogy mi lesz a kutatás eredménye, s szemeik előtt az egész Örményországban folyamatban levő vérengzésekkel, megtagadták a házkuta-tási rendeletnek való engedelmeskedést. A mire a cserkesz tiszt visszavonult a muzulman lakosságú Bertus helységbe, magához vont még néhány száz basi-bozuket s késedelem nélkül megtámadta és fel akarta gyujtani Alabas örmény helységet. Az örmények bátran védelmezték magukat s az első támadás meghiusult. Hadzsi Aszlán megerősítette a csapatait s okt. 6-án újabb támadást intézett a helység ellen. Alabas derék lakossága ezúttal is vitézül ellent állott s szétverte az ostromló sereget. Néhány nappal később segítséget kérő küldött érkezett eitunba, hirül adván, hogy több ezer baszi-bozuk és rendes katonaság készül Alabast

megrohanni. A zeituniak elhatározták, hogy nem hagyják cserben véreiket, hamarosan felszereltek pár száz embert s utnak indították Alabas felé.

Chakir-Dérénél, a történeti nevezetességű Jehan folyó mellett találkoztak a zeituniak a basi-bozukokkal és a török katonasággal, a melyek egy dombtetőn táboroztak Maskhitli török helység közelében. Másnap megindult mindkét részből a tüzelés. Négy óráig megszakítás nélkül tartott a harc. Ámbár a hadállásuk rosszabb volt s az ellenségnek nyolczszorta nagyobb az ereje, mégis helyt állottak a zeituniak, tért foglaltak s a véres harczmezőt több töröknek, mint örménynek a hullája takarta. Eldöntetlenül hullámozott a küzdelem, midőn hírnök érkezett a zeituniak táborába avval a jelentéssel, hogy nagy török és basi-bozuk haderő készül megtámadni Zeitun városát.

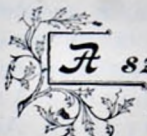
Hátrahagyván kis csapatjuknak felerészét, a többi zeituni az éj beálltával haza tért. A visszamaradtak még az éj folyamán megrohanták a mohammedán táborát s sikerült is elkergetniök onnan az ellenséget. Eme diadal után maguk is sietve visszatértek Zeitunba. Ott már kezdetét vette a makacs, keserű, döntő tusa. Több ezernyi török sereg fogta a várost ostrom alá. A tüzelés egy pillanatig sem szünetelt. A zeituniak érezték, hogy sorsuk ennek a küzdelemnek a kimenetelétől függ. Sok száz ártatlanul meggyilkolt fajrokonuk szenvedésének a gondolata forongásba hozta a vérüket s dühvel töltött el minden egyes harczost. Előttük, körülöttük nyüzsgött a gyilkosok tömege, vad, vérszomjas bestiák, készek minden kegyetlenségre. Szemben a rettentő veszedelemmel, maguk a zeituniak léptek fel támadólag s csapatokat küldtek ki a várerőd ostromlására, a melynek ágyúi tüzet ontottak rájuk. A küzdelem negyven óránál tovább tartott. A zeituniaknak végre is sikerült elűzni a mohammedánokat s rászoritani a várerőd helyőrségét, szám szerint hatszáz embert, a capitulálásra.

Ez történt okt. havának 18-ik napján.

— A második közlemény a jövő füzetünkben. —

M. A.

szűz *Máriához.*

— Akrostikon. —

*Üdvözítőnknek szent anyja,
Dicsőséges szűz Mária,
Vigaszt a bús szíveknek,
Örzője a tévelygőknek,
Zugolódók békítője,
Lelki sebek enyhítője,
Ékessége az egeknek,
Gyámola a szegényeknek.
Mély fájdalom gyötri lelkem,
Ádáz vihar dúl bensőmben.
Rám is áraszd jószágodat,
Imádkozzál, kérd az Istent:
Adjon fájdalmamra enyhét!*

Kritsa Klára.

Szebeosz püspök VII. századbéli örmény történetiró.

Szebeosz írta „Heraklesz császár perzsa háborúinak történetét,” ki kétszer ment Örményországon keresztül. Fontos ez időszak azért, mert ekkor szűnik meg a szásszánida perzsa királyok 400 éves uralkodása, Mohamed és az arabok fellépése által, — és Szebeosz munkája az arabok háborúinak 660-ig egyik leghitelesebb történeti kútfeje. E fontosságánál fogva a legkitünőbb tudósok igyekeztek átültetni Szebeosz jeles

munkáját: Pátkáneán Kherope, a megboldogult szt-pétervári egyetemi tanár orosz fordításán kívül, megemlítendő Hübsmann munkája, mely részben fordítás, részben az író méltatása: „Zur Geschichte Armeniens und der ersten Kriege der Araber. Aus dem Armenischen des Sebeos, von Dr. H. Hübschmann.“ Dulauriez is fordított belőle egyes részleteket. „Recherches sur la Chronologie arménienne.“ című művében.

Röviden említi Szebeosz az előző örmény történet eseményeit is; és pedig nem csak az Arsacidákat, Choronei Mózeszt és Dároni Istvánt követvén itt előadásában, hanem Hájk küzdelmeit is. Majd az örmény örgrófokat (márzbán) tárgyalja Nagy-Váhán-tól II. Chosrov perzsa királyig, említvén Mámigoni Vártánt is, ki a perzsa Szuren örgrófot megöli, görög földre menekül s legyőzi segedelmökkel I. Chosrov Ánusirván-t, kiről azt mondja, hogy halála előtt kereszténynyé lön. Rátér ezután Ánusirván fiára, ki esztelen gyűlöletet táplált Váhrám hadvezér iránt, ki legyőzte a másszágetákat. Említi Váhrám felkelését, ki felszólítja az örmény Mámigoni Musegh hadvezért, hogy egyesüljön vele. De az örmények, görögök és perzsák egyesülnek Chosrov Abruezzel, ki atyja, a megölt Ormizd helyett uralkodik és legyőzik a felkelő Váhrámot. A görögök és perzsák közt béke jön létre, s a kétes örmény ifjú főurakat eltávolítani akarván, a görögök őket a bulgárok ellen viszik háborúba. Következik Chosrov háborúja a görögökkel. Heraklesz megölvén Phokászt, császárrá lesz, s a perzsák ellen megy. Chosrovot a perzsák megölik. Utódaival a görögök békét kötnek, mivel Heraklesz is visszatér Görögországba. Említi Szebeosz 660-ig, az arabok hadviseleiteiről szólván, az örmény főurak viselt dolgait is. Az örmény politikai dolgokon kívül az egyházi ügyekről sem feledkezik meg, említvén az örmény és görög egyház egyesülésének ügyét, melyet Constant görög császár óhajtott létrehozni, továbbá az örmények gyűlését és feleletét a császárnak. Műve végül tudósításokat tartalmaz Gomidász örmény gáthoghigoszról, kiről, valamint más gá-

thoghigoszokról is röviden megemlékezik a nagyjelentőségű örmény történetirő.

Budapest, 1900 január 1-én.

Dr. Pátrubány Lukács.

Örményország alapkövei.

— Egy fejezet Ráffi-nak „Szülpi” ezmű kiadatlan kéziratából. —

A függöny felemelkedik. A színpad a vén Örményországot ábrázolja szomorú arcuzattal. Távolabb az óriáshoz hasonló Ararát; ennek négy oldalán elpusztult városok és falvak romjai, melyek fölött az örökös sötétség uralma terjeszkedik. Erre kirepül az építés szelleme, s előbb elszáll a pusztá térek felett, azután leereszkedik Örményország romjaira. . . Gondolkozni kezd, ennek felépítéséről gondolkodik.

A tervrajz elkészült. A szellem le akarja rakni az építés alapjait. Ekkor megjelenik négy ifjú hősi alak, mindegyik egy-egy nagy ködarabot hengerget és mondják: Ime az építés szögletkövei, ezekre rakd le az alapokat.

A négy könek különböző a színe, különböző az alakja. Egyik köre e szavak voltak írva: „Évángélium vagy egyházi élet.” A másikra — „Iskolák vagy szellemi élet.” A negyedikre — „Korona és jogar vagy politikai élet.”

A szellem alapozni akar. A hősök mindegyike a maga követét tolja előre, azt állítván, hogy az ő köve a főszögletkö. Emiatt perpatvar, czivakodás, veszekedés támad közöttük. Az építés műve mozdulatlan marad.

A míg ezek így veszekednek, a hősöknek egy új csoportja tűnik elő; mindegyik fekete ruhában, hosszú szakállal, és dühös, habzó szájjal. Ezek egy iszonyú nagy, faragatlan követ mozgatnak — erőszakosan. E könek, mit az örökös fáradság megfeketített, egyik durva oldalán ezen alig olvasható betűk láthatók: „Sötétség vagy halotti élet.”

— Pusztuljatok innen — kiálták ezek az előbbi négy hős felé. — Azon romok alapjait örök idők óta ezen szent köre helyezték volt. Az új építkezés is ezen fog nyugodni.

Az előbbi hősök ellentállanak. A zavar, a kiabálás, veszekedés nőttön nő. Az építés szelleme kétségbeesve eltűnik.

A kiabálás, veszekedés hangja feljut az égbe; istenek szállanak le: az Ararát csúcsán gyűlést tartanak.

A szakállas öregek bömbölését meghallja a Tartarus. A végtelen mélység épen nyitva volt. Rőgtön megjelent földalatti csapatjaival a halál és a sötétség királya: az iszonyatos Pluto.

Az öregek örömmel siettek védnökük elébe, elterültek lábai elébe és csókolták a földet.

— Pusztuljatok — kiáltott a sötétség királya az ifjú hősök felé, — ti kölykök harczoltok az én uralmam ellen. Én magam vettem ki a Tartarus boltivei közül két követ és azokat a világra dobtam. Egyik Perzsiába esett: erre helyezték a mekkai szentély alapjait; a másik meg sem állott Örményországig: erre helyezték réges-régen és most is erre fogják lerakni az új építés alapjait.

A mint Pluto háromágú szigonyával a végtelen mélységbe akarta sülyeszteni a négy ifjú hőst, hirtelen megjelent Hermes és meghívta őt az Ararátra, hol az istenek tanácskozásra gyűltek és épen reá várahoztak.

Néhány percz mulva megjelent Apollo és Athenae. Ezek az istenek határozatát olvasták, melylyel a fekete ruhás öregek az örök veszedelemre ítéltettek; ellenben a négy ifjú hősnek ezt mondták: — Ti négyen testvérek vagytok, a négy kő négy szögletbe fog elhelyeztetni és az ezekre rakandó alapokon emelkedend fel — az épület.

Az építés szelleme újra megjelent. A függöny legördült. A színházban tetszéskiáltások hallatszottak: „Éljen a győzelem, éljen az új nemzedék.“

(Örményből).

Szongott Kristóf.

Az égbe vezető út.

— Örmény regc. —

Irta: Csobánian Árság.

A fiút Grácsinak hívták, a leányt Nyátrának. Nyátra még csak tizenhat tavaszt látott s szerelme tiszta és szűz volt, mint a hegytetők hava. A leány szeme kék, a fiúé pedig fekete volt, mindkettőjük lelke jámbor és ártatlan. Tavasz reggelen látták meg egymást először, mikor Nyátra vadvirágot szedett a réten. Grácsi pedig nyáját legeltette. A leány pillantása volt az első, mely megmagyarázta a fiúnak, hogy van a világon egy szebb is, mint a himes rétek s a bárányok bégetése . . . Grácsi ott hagyta juhait, Nyátra virágait s egyesültek, hogy csak egymásnak éljenek. A természet legtökösabb templomának ajtaját is feltárta előttük. Megértették a szél beszédét, a patak csergését, a madárdalt, a napsugarak tánczát, a tavasz fuvalmait s a virágok mámorító illatát . . . Mikor holdfényes estén énekeltek szerelmükről, mikor pillangót hajszoltak a mezőn, mikor átkarolták s elmerülve nézték egymást, midőn játszva bujtak el a fák között, hogy csak mákvirággal átfont fekete hajuk csillogott ki a zöld bokrok közül — az éj tanúja, a hold, elhalványodott s a fülemile szerelemtől ittasan hallgatott el s irigylte a boldog ifjú párt . . .

Egy éjjel meghalt Nyátra. Az elárvult Grácsi lelkére mély bánat szállt; sirt mint a gyermek, kinek játékszerét durva kéz ragadta el. Aztán azt gondolta:

— Talán csak hamiskodik Nyátra. Talán csak elbujt előlem s azt akarja, hogy megkeressem.

S Grácsi kereste a leányt az erdőben, a réteken, a halmok tetején, a folyó partján — átkutatta mind a helyeket, hol Nyátra szerelmével boldogította. Soká kereste szegény árva fiú a leány lábnyomát, ruháskájának valami foszlányát a bozótban, hajszálait a faágakon, de sem a pázsit, sem a bozót, sem a parti fővénny, sem az ágak nem őrizték meg emlékét kedvesének! . . .

Keservesen sirt Grácsi, a végtelen völgyeket betöltötte jajgatása, de csak a visszhang ismételte kedvese nevét . . . Elhagyatva, vigasztalanul vándorolt le a tengerpartig, leült s mint az anya, kinek egyetlen fiát viszi messze tengerekre a hajó, könnytől elborult szemmel nézte a habokat s felkiáltott:

— Hol vagy kedvesem, hol vagy te, édesebb a hajnal harmatjánál? Miért hagytál el? Mivel bántottalak? Szemem hozzád imádkozott, hangom téged áldott s én térdre borultam előtted, mint Isten előtt . . . Miattad hagytam el bárányaimat, miattad pász-torsipomat, miattad a szabadságot. Szemed tüze melegítette át életemet. Miért jöttél elém, miért raboltad el lelkemet, ha tudtad, hogy el kell majd válnunk egymástól? . . .

Mondhatatlan volt Grácsi fájdalma, szomorúbb még a madár sem lehet, mely látja, hogy fiókját keselyű tépi szét. Sötét árnyék borult életére, szemének fényét elmosta a könnyek harmatja. Kitépte selymes szép haját s tompa dühvel tépte meg arcának sima bőrét. Nem evett, nem ivott többé s az egyetlen szó, mely elhagyta ajkát, kedvesének neve volt.

Egyszer eszébe jutott, hogy már máskor is ontott könnyeket a fájdalomtól. Akkor, mikor reggel felébredve nem találta anyját. Az apja azt mondta neki:

— Anyád az égbe ment!

Talán Nyátra is az égbe ment? Meg kell keresnie az utat, mely az égbe vezet.

E gondolat akkor merült fel lelkében, mikor egy mély völgy fenekén kesergett. Távol, a szemhatár peremén sötétkék felhők mögött érintkezett az ég a földdel.

Neki indult s éjt nappalt összetéve ment, a nélkül, hogy pihent, vagy evett volna. Átuszta a tavakat, melyek útját állták, megmászta a hegyeket, engedte, hogy az út véresre tépje lábát, legyőzte az út minden nehézségeit s szüntelenül kedvese nevét kiáltozta. Véghetetlen hosszú volt az út, s az ég, melyhez el akart jutni, minden lépéssel távolodott tőle. Grácsi szívét a kétség marta, bátorságát veszelve szólt:

— Nem; nem ez az út, mely az égbe vezet! Meg kell keresnem azt az utat.

Elment a tengerentúlra s akkor látta meg, hogy a hol az ég a vízzel összefolyik, ott újra kezdődik a föld . . .

Grácsi egy magas fát pillantott meg.

— Ez a fa, — gondolta, — csucsával az égig ér, a felhők ágain pihennek meg . . . bizonyos, hogy róla feljutok az égbe.

Keserves kínnal felkuszott a fára, míg el nem érte a tetejét. Csalódva látta ekkor, hogy a világ legmagasabb fája is nagyon messze van még az égtől.

— Azt mondják, — gondolta Grácsi, — hogy vannak felhőkoszorúzta hegyek, melyekre maguk az angyalok is leszállnak.

Fáradtságos vándorlás után elérte egyik legmasabb hegy tetejét s ott sem talált mást, csak örök havat . . . Kétségbeesve ült le egy sziklára, egész lelkét elfogta a magán való szánakozás, a csalódás beteggé tette, a sok szenvedéstől gyenge, fáradt lett.

Az egész világot komor álomnak látta — csak még egyszer, felhőszakadás után, mikor szivárvány feszítette ki tarka ivét az égbe, akkor szállt lelkébe szilaj reménykedés.

— Ott, — susogta. — ott van az égbevezető út! Ez az a lépeső, ez az az áldott híd, melyen át bejutok a mennyországba.

És szaladt a szivárvány után

Az élet, az átszenvedett kinok, az éhezés, a könnyek, de főképpen a lelki szenvedés annyira elesigázták lelkét, hogy még a szivárvány légszövedéke sem rezdült meg lábai alatt. Gyorsan

haladt fölfelé, mint a szalagon futó hangya. Eddig nem is sejtett gyönyörűség fogta el, midőn az ég felé ment. Igen, most oda fog érni! Ujongva vette észre, hogy mindjobban távolodik a földtől. Már a felhők között volt; fölemelte a fejét, hogy meglássa a menny aranykapuját. De — hajh! Az ég még mindig olyan messze volt tőle, még mindig csak a szivárványt, csak a felhőket látta!

Ez az utolsó csalódás úgy ránehezedett lelkére, hogy búbanatának súlya alatt a szivárvány ketté hasadt. Grácsi álmainak magasztaláról lezuhant a mélységbe.

A hely hova esett, oly sötét és rideg volt, mint a szíve. Hanyattfekve, érezte maga alatt a nyirkos föld dohát. Éles hideg vágott az arcába, s penészszag fojtotta el a lehelletét.

Lidérczfény halvány csillogása imbolygott át az árnyékon és Grácsi csontok zörgését hallotta. A halvány fény mind közelebb jött, mind nagyobb lett s a fiú egy vén banyát látott maga előtt.

Miesoda helyre jutottam én? — kérde Grácsi.

— A kit szeretsz, az is itt van! — szólt a banya.

— Hisz akkor ez a mennyország!

— Nem; ez a sir!

S a banya ruháit ledobva magáról, ott állt a fiú előtt rettenetes mezitелenségében a Halál . . . („Pesti Napló“).

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

Írta: **Szongott Kristóf.**

(Tizenhetedik folytatás.)

8. Fejezet. Hivei érdekében tett ernyedetlen fáradozása.

1700. aug. 1-én alapítja Szamosújvárt a timár-, vagy Istenünk szent anyja mennybemeneteléről elnevezett társulatot.¹⁾ Erről az életrevaló társulatról, mely még ma is fennáll, részletesen szólottam más helyütt.²⁾ Ezen társulat Szamosújvárott tizenkét és még Magyarországon is néhány gyártelepet nyitott: ezekben készült a híres kordovány. A mi példánkat követték a többi örmény helységek is. És így gondos püspökünk szükséges intézkedése, mely a hazai ipar fejlesztésére szolgált, közvetlenül az örménysegnek, közvetve pedig az országnak hajtott — hasznot.

¹⁾ Ezen társulat alapszabályzatának első lapján ez olvasható: *Մաշկագործի նորայրակցութեան . . . սահմանաց եւ կանոնաց մատենագրութիւն, զորս կարգաց մեծապայծառ եւ ամենապատիւ տէր Օզգէտիոս Արծաթնց վար-*

Eleonora királyné, ki felesége volt I. Lipótnak, egy kéziratot küld Verzereskul püspök érdekében valakihez; de sem ennek a neve, sem az irat tárgyalása és befejezése el nem olvasható. A bevezetés és alul az évszám (1712) a következő:

„Eleonora, Magdalena, Theresia Dei Gratia Romanorum Imperatrix, Regina Hungariae Vidua ac serenissimi ac potentissimi principis Caroli tertij Mater... Exponitur Illustritati Nostrae in Persona Reverendissimi Oxendii Virzirisci Armenorum in Transilvania Episcopi, qualiter Idem medio vestri ratione et praetextu certorum quorundam negotiorum suorum coram declarandor. in Praesentia Egregiorum Nobilium... hominum, videlicet Nostrorum Regior. pro Incin. suorum... Anno Domini Millesimo Septingentesimo doudecimo.“

A püspök 1713-ban Bécsben azon fáradozik, hogy a városunk számára ígért diploma minél hamarabb kiállitassék. De habár „gratissima persona“ volt az udvar előtt ez a legbefolyásosabb örmény, mégis a fölötté költséges dolog sok elháríthatlan akadálytal találkozott. Itthon azt gondolta, hogy hamar eligazít mindent. Nem úgy történt, a hónapokból évek lettek. És a székvárosban való hosszas tartzkodás sok pénzébe került. Azért addig, míg a város által költségeinek fedezésére megszavazott 5000 frtot megkapná, ott Bécsben egy Minász nevű szamosújvári örménytől, ki eladó marhát hajtatott fel, kölcsönt vett fel. Az örmény nyelven kiállított kötelezvény magyar fordítása a következő:

Հասկա, Հայկազուն Արամիայ եւ առ մարագինս, որք են ի սիրոյս Գրամսիւ-
վանիոյ, սրբազան փափին վէրիւ եւ փոխանորդ: Յամբ ներմարմառ թեան փրկչին
1700. Օրոտոտի 1. (Másgákordzi jégphájrágczhutheán száhmánáczh
jév gánonánéczh mádnákêruthiun, zorsz gárkéáczh médzábájdjár
jév ámenábádiv der Okszendiosz Vêrdzárjénczh vártábéd, ebisgobosz
Áládinoh jév ár mérázinsz, vorkh jén i szphursz Tránsilvánioh
szêrpázán pháphin vekil jév phochánort: A timártársulat működési
körének és alapszabályainak könyve, melyet nagyságos és fôtisz-
telendô dr. Verzár Oxendius áládi püspök és a mieinkeknek, kik
Erdélyben telepedtek meg, apostoli vicariusa — szerkesztett).

²⁾ L. Szongott, Szamosújvár a magyar-örmény metropolisz, 33—43 lap.

„Én alulirt Oxendius dr. ezen kézirattal elismerem, hogy Minásztól — ennek ökrei árából — hétszáz német forint készpénzt vettem költsön, mit a felmerült költségek és az új városunk számára kiállítandó iratokkal járó ajándékozás szükségeltek. Mihelyt Minász Erdélybe érkezik, ezen kötelezvényem erejénél fogva vegye ki költsön adott hétszáz forintját azon ötezer forintból, mit a város gyűjtött. Ha ezer forintnál több nem gyűlt volna eddig, ebből is vegye ki a magáét. És ha a mondott ötezerből még semmi sem gyűlt volna, ezen irattal felhatalmazom, hogy a költsön adott összeg erejéig bárkitől pénzt vehessen fel kamatra. És én kötelezem magamat arra, hogy a tőkét kamatjával együtt visszafizetem. De ha az isteni Gondviselés kiszólitana ezen életből, gör-gényszentimrei jóságomat kötöm le zálogul úgy, hogy örököseim halálom után míg ki nem fizetik ezen adóságot, melyet a nép érdekében csináltam (vor elin szebên árilim; az el. = nép alatt az örménységet érti!) jóságaimra kezet ne tehessenek. A dolog valóságáért saját kezüleg irtam alá ezt a kötelezvényt és pecsétemmel erősítettem meg. Bécsben 1713. ápril 25. Én Oxendius aladai püspök, a hittudomány doktora.“

9. Fejezet. Verzereskul érdemei.

Erdélyben Verzereskul Oxendius a legnagyobb ember. Abban az időben a katholicizmus és a trón érdekében a hit-élet, a politika, a diplomácia terén, az ország anyagi és szellemi javának előmozdítása-, hiveinek jóléteért, senki sem tényezett annyi és oly sikeres munkát, mint Verzereskul. Voltak egyesek az országban, kik egyik vagy másik téren kitűntek: Verzereskul azonban minden téren a legkitűnőbb.

a) Szt-István óta számtalan kiváló egyházi személyt mutat fel a magyar egyház, de azok közül egy sem tett a róm. kath. egyháznak olyan örökbecsű szolgálatot, mint Verzereskul: ez egy népet („Natio Armena.“ „Gens Armena,“ „Populus Armenus“) térített meg. Pedig nem könnyen ment az emberfölötti munka. És ő a nélkül, hogy szám-

ba vette volna a majdnem legyőzhetetlen akadályokat, vagy csak üggyet vetett volna a kinteljes napokra, — eltűrte a szenvedéseket. Egy ízben meg is kövezték, úgy mint régen Isten kiváló vértanúját, és még sem állott meg a félúton: lankadatlanul hirdette a meggyőződés hangján az igaz egyház tanait... míg végre — legnagyobb öröme — a püspök (Zilifdár oghlu Minász), a papság, a tisztviselőség, az egész nép — megtért. E nép az, melyet azóta Erdély róm. kath. püspökei nem egyszer „a katholicizmus virágja“-nak („flos catholicitatis“) nevezték el (L. Batthányi püspöknek II. József királyhoz intézet felterjesztését).

b) Neszét veszi a török közeledésének. Leteszi tehát az üdviratot, melynek tanait éveken át oly meglepő eredménnyel hirdette, eltávozik besztercei lakásáról és fegyveres embereivel útját állja a pusztító ellenségnek. Be nem ronthatott ugyan a török, de a vezért elfogta és magával hurczolta. Három kínos évet tölt Verzereskul a fogságban; de a tudat, hogy hazájáért szenved, megédesíti keserű napjait, elviselhetővé teszi szenvedéseit. „Dulce et decorum est pro patria“ — tormenta tolerare.

c) Láta, hogy élelmes, keresni-szerezni tudó, ügyes hiveit, kik elszórtan éltek ezen országban, ha nem bántalmazzák, hát csak eltűrik azon falvakban és városokban — pedig borsos házbéreket fizettek — melyekben letelepedtek. Azért engedélyt kér az uralkodótól, hogy a szamosújvári uradalom egyik darabka területén (egy kilométer hosszú és legfőlebb ötszáz méter széles, ezért hallatlan árt: 25000 frtot adott az örménység) királyi várost és Görgény-Szt-Imrén mezővárost építhessen. E két helyre telepítette le hiveinek nagy részét. Ő volt az első, ki mindkét helyen házat építtetett. A szamosújvári kápolna, mely a hazában az első örmény templom volt, szintén Verzereskul pénzén készült el.

d) Erdély akkortájt két számottevő pártra szakadt: a nagyobb párt, melynek élén gr. Bánffi György gubernator, a legjobb hazafi állott, békés pártnak neveztetett; a kisebb párt („háborús“ párt, felkelők, Rákóczisták), mely ezt az elvet követte: „Si vis pacem, para bellum“, a Székelyföldön kovácsolt fegyvert. A nagyobb párt ennek az elvnek

hódolt: „Si vis pacem, para pacem.“ És így mind a két párt békét akart; de a békéhez különböző úton igyekeztek eljutni. A békés párt látta, hogy az ország olyan szegény, hogy még a katonaság zsoldját sem képes kifizetni; pénz nélkül pedig háborúhoz kezdeni annyi, mint a lakosság életét és vagyonát kockára tenni, azért nemcsak nem nyult fegyverhez, de sőt a felkelőket is szerette volna lecsendesíteni. És erre alkalmasabb férfit mint Verzereskul nem talált. Fel is kérte a nehéz szerepre Erdély legtekinélyesebb emberét: az országszerte nagy tiszteletben álló örmény szertartású kath. főpapot. És mivel a kath. egyház is azt az elvet követi, mit a békés párt hirdetett (szentséges atyánk XIII. Leo pápa 1894 jún. 24-én kiadott körlevelében is erre az elvre: „Si vis pacem, para pacem“ oktatja a világ fejedelmeit és népeit), a pártokon kívül álló főpap, ki hazáját jobban szerette saját életénél is, elvállalta a veszedelmes küldetést. Elment. De habár ékes-szóló beszédben magasztalta — papi hivatásához hiven — a béke áldásait, a romboló háború hátrányaival szemben, mégis nemcsak nem rakták le a felkelők a fegyvert; de sőt elvitték Rákóczyhoz. A felkelők tisztességtudó vezére, ki maga is jó katolikus volt, nagy tisztelettel fogadta a haza körül már annyi érdemet szerzett főpapot; kísérletet is tett arra, hogy az ingatlan meggyőződésű szilárd jellemet párthivei közé sorozza; de midőn látta, hogy minden igyekezete sikertelen, — az annyi tisztelettől környezett főpapot bántatlanul haza bocsátotta.

e) Abban a veszedelmes időben, midőn az erdélyi róm. kath. püspök a számkivetés keserű kenyerét ette, Verzereskul egyszerre két egyházmegyét kormányzott — Istennek tetsző módon; és eszélyes kormányzatával teljesen meg voltak elégedve: az uralkodó, az ország, a hívek is. Nemcsak az örmények szerették a rajongásig, hanem a róm. kath. hívek is tisztelettel fordultak hozzája ügyes-bajos dolgaikban.

f) Templomokat, kápolnákat építtetett, iskolákat nyitattott, hogy terjeszsze a hitet, tudományt, műveltséget; gyártelepeket (*pałanica* = pándun) létesített, hogy fejleszsze az ipart és előmozdítsa az anyagi vagyonosodást.

7) Sokszor kelt hosszú, fáradságos útra. Több ízben járt Bécsben az uralkodónál: hivei, vagy önalapította városai számára kért szabadalmat, kiváltságot. Mások érsek-ség, vagy bíbornokság után jártak volna; ő ellenben a maga érdekében egy lépést sem tett, mert teljesen meg volt elégedve egyszerű püspöki címével. . .

10. Fejezet. Miből fedezte Verzereskul kiadásait?

Háztartásának költségeit, valamint azon kiadásait, melyek akkor merültek fel, midőn püspöki teendőinek lelkiismeretes-pontos teljesítése végett Erdélyben elszórtan élt hiveit, vagy az erdélyi róm. kath. egyházmegye különböző parochiáit meglátogatta (canonica visitatio) — mindig sajátjából fedezte. — Azt a roppant nagy kiadást is, mit a hazáért két ízben szenvedett és összesen 6 évig tartott fogság (három évet a török és hármat titkárával együtt a Rákóczi fogságában töltött) emésztett fel, szintén az ő zsebéből fizette.

Ellenben, midőn az örménység érdeke küldötte a gondos főpásztort Bécsbe az uralkodóhoz, Gyulafehérvárra a főkormányshékhöz (a gubernium magyar neve a XVIII. század első tizedeiben főigazgató-tanács), vagy máshova, mindig az örmény hivek tették össze a költségre való pénzt. Legtöbbet adott minden alkalommal Szamosújvár; de a közös költségek fedezéséhez néha-néha hozzájárultak Erdély többi örményei is. Ime a bizonyítékok:

„1712-ben Ángszend vártábédünknek (= dr. Oxendius Verzereskul), mikor Bécsbe ment június havában, kétszáz német forint költségre való készpénzt adtunk: thêvin *nôqu* (1000 + 100 + 60 + 1 = 1161 és 551 tesz 1712) jéphor kénáczh mér Ángszend vártábédê Bescê huniszi ámszun, ná dévinkh irén chárdsi nághd észtag ergu háur (*p. o.*) nemezcshi. (Örm. prot. I. köt. LV. [55] lap).

Ugyancsak ezen jegyzőkönyv 54, 55 és 56. lapjain van szó azon kiadásokról, miket a doctor („vártábéd“) különböző alkalommal tett és azon úti költségekről, melyeket a város nem egyszer adott Verzereskulnak.

„Adtak az erdélyi örmények a doctor (= Verzereskul) számára gyűjtött pénzből (*սովորելն Արտեսակի Հայերը վարդապետին*)

ἡμεῖς οὖν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον : devilin Árdeáli Hájéré vártábédin hámar khághádz észtlégen) a nagy commissariusnak 150 frtot, Hann consiliariusnak 200 frtot . . . A főgondnok adott 61 frtot, (Budákovics) Lázár pap 80 magyar frtot, az erzsébetvárosi főgondnok 90 frtot, a gyergyó-szt-miklósi főgondnok 70 magyar forintot és a görgényi örmények 60 magyar frtot adtak.“ (Örmény prot. I. köt. LIV. lap).

11. Fejezet. Püspökünk javadalmazása.¹⁾

Habár volt Verzereskulnak bő magán vagyona,²⁾ mégis szeretett hivei minden kedvező alkalmat (újév, névnap, karácsony, húsvét . . .) felhasználtak arra, hogy gazdag ajándékaikkal bár némiképp viszonzozzák érdekükben tett megbecsülhetlen fáradozását. Keleten az örmények még most is adnak ajándékot a papnak. Nem pénzvágyból vagy kapzsiságból fogadta el tehát az ajándékot, hanem a közöttük akkor még divott jó szokásnak volt kénytelen hódolni. El kellett venni (mert különben megsértette volna a szives ajándékozót); de azt rögtön vagy jótékony célra fordította, vagy a szükölködők közt osztotta ki . . .

Fényes házat tartott. Gazdag jövedelmének fölöslegéből gyakran fölkereste a nélkülözö szükséget. Mindenki előtt ismeretes volt kedvező vagyoni helyzete; mégis maga az ország is megjutalmazta anyagilag is, a haza körül szerzett páratlan érdemeit: évenként kétezzer Rh. forint javadalmat kapott az ország pénztárából.

De hadd szóljon helyettem a beszédes akta. 1782. okt. 26-án a város a maga ügynökének („agens“) Bécsbe a többek között ezeket írta: „Placet advolvere hic sub litera A) documentum quoddam, ex quo luculenter constat, quam multa Oxendius Verzerescus ob Fidelitatem in Divum Imperatorem Leopoldum perpressus

¹⁾ Javadalmazás: die Dotirung, dotatio; javadalom: beneficium.

²⁾ Szamosújvárt két háza volt; egyiket kápolnává alakította át, a másikat lakhelyül használta. Görgény-Szt-Imrén szép lakása, terjedelmes jóságga, lisztelő malma, szántóföldjei, erdeje, marhái . . . voltak.

sit; unde coram Imperatore tanto dignus favore extitit, ut non solum in Transilvania Episcopatum gereret, sed annuatim bis mille Rhenensibus beneficiaretur, et ab Imperatrice Eleonora Episcopalibus insignibus ornaretur, quae omnia hic in Parochiali Ecclesia conservantur et spirant certissimum documentum, tam favoris a summo Imperatore in hunc Episcopum, ac consequenter hanc etiam nationem, quam fidelitatis ab hoc Episcopo in summum Imperatorem exhibitae. . .“ (Vár. lev.).

12. Fejezet. Verzereskul halála.

Utoljára 1712-ben ment fel Bécsbe. El volt határozva, hogy addig le nem jön, míg a városunknak ígért diplomát ön maga le nem hozza. Az erdélyi udvari kancellária meg is bizta őt a diploma-tervezet elkészítésével, mit rövid idő alatt meg is csinált; volt a királynál is kihallgatáson; mindenütt csak biztatták, de a diplomát még sem állították ki. Az idő haladt és a bajok otthon sokasodtak. Végre 1714. ján. 2-án a következő örmény levelet intézték hozzája hivei:

„Doctor Oxendius lelkiatyánknak. Ohajtjuk és látni akarjuk; várjuk hazajövetelét, hogy viszontláthassa az Erdélyben: Szamosújvárt, Görgényben, Ebesfalván és Gyergyóban lakó és bajokkal küzdő népét. . . Mi mindnyájan úgy tudjuk, hogy Szentatyaságod mindnyájunkért fárad, járt a császárnál, mindennemű ügyeink elintézése végett; lehet, hogy adó- és egyéb ügyünk mind már el is van intézve. De most az ország főemberei minket elválasztanak a szamosújváriaktól és pedig a görgényieket, ebesfalviakat és gyergyóiakat . . . és ránk adót vetnek. Azért kérjük Szentatyaságodat, hogy — ha lehet — minél előbb térjen vissza, hogy lássuk: mihez kell magunkat tartani.“¹⁾

Hiába várták hivei a hön szeretett főpásztort; többé nem jött vissza: Bécsben 1715. márcz. 10-én megmérgezte az a család, mely ilyen nemtelen úton akart a görgényi nagy uradalom birtokába jutni, azon drága uradalom

¹⁾ L. „Armenia“ második évfolyam (1888) 138 lap.

birtokába, mely az örmény püspökségnek volt ígérve. A köztudomású szomorító esetet a következő írók is igazolják:

Püspök- és kortársa: Illés András ezeket mondja: „Dum popularibus, quos ante suavissimo Christi jugo subjecerat, libertatem procurat, conatui suo non sine veneni porrecti suspicione immoritur.“¹⁾

Roska-Stephánovics István stanislavi nagyprépost, kit Verzereskul utódául ajánlott hiveinek, évkönyvébe — mely most a bécsi mechitharisták birtokában van — ezeket írta örményül: „Verzereskul Oxendius aladai püspök, az erdélyi örmények főnöke 1715. márcz. 10-én halt el; nem mérgezési gyanú nélkül Bécsben, a hol mintegy három évig tartozkodott a végett, hogy a most Örményvárosnak nevezett ujonnan épült Szamosújvár városa szabadságát megerősítő szabadalmat eszközöljen ki.“

Stainwille, Erdély akkori katonai kormányzója is Déván 1715. aug. 2-án kelt és városunkhoz küldött iratában mondja, hogy nagynevű püspökünk Bécsben halt el: „Ihr zu Wien erstorbener Herr Bischof.“

Lukácsi Kristóf még azt is mondja, hogy Verzereskul földi maradványai Bécsben a misericordianusok lipotvárosi templomában vannak eltemetve: „Oxendius . . . non sine veneni porrecti suspicione immoritur aetatis plus minus sexagesimo . . . Sepultus est Viennae in suburbio Leopoldino, in templo FF. S. Joannis de Deo a Misericordia nuncupatorum.“²⁾

13. Fejezet. Mit jegyzett még fel az „Örmény protocollum“ Verzereskulról?

Városunk első örményül vezetett, bekötött jegyzőkönyve, melynek sarkára ez van írva: „Örmény protocollum,“ még a következőket mondja Verzereskulról:

„Az (örmény) püspök végrendeletét³⁾ Fehérvárról várják.“ (Örm. prot. I. köt. 1716. máj. 21. 28. lap).

¹⁾ „Ortus et progressus . . .“ 69 lap.

²⁾ „Historia Armenorum Transylvaniae“ 72 lap.

³⁾ A végrendeletet alább adom közre.

„Felhivtuk (a tanácshoz) Gorove Jánost, hogy lelkiismeretes tanúságot tegyen arról, a mit tud. Mire mondá: „Tudom, hogy a doctor¹⁾ járt (Lászlóffy) Izsák dolgában és sokat fáradozott abban is, hogy ez armalist kapjon. Hallotta azt is, hogy a doctor dicsekedett volna azzal, hogy Izsák az ő szive; miért is négy ökröt ajándékozott neki és még sok egyebet.“ (Czeneczinkh éz Ovánesszé Gorovejíné, or véguthiun dá irén hokovê, insch or kide ná. Ná ászáczh, the kidim or vártábédé gi kháler Széhágin szebê u sád áschádile armalis ál hánelu. Lészile or bárdzenczhádz élár vártábédé, the Széhágén irén szirdén e, u irén cshorsz jézé báschêsile u ál sád ozgá pá-nér ál).

„Felhivtuk (a tanácshoz Theodorovics) Minász papot, ki lelkiismeretesen azt vallotta, hogy ő Bécsben a néhai doctortól hallotta azt: hogy a boldogult egyéb dolgokért is sokat fáradozott és Izsák érdekében is sokat járt.“

„Megjelent Násztur (= Lászlóffy) Izsák kapitány fia törvényszékünk előtt és itt a néhai doctor fivérétől Istvántól követelt 110 aranyat, négy ökröt, egy szekeret, nyolcz mázsa vasat, egy üstet; mert — úgymond — ő adta a 110 aranyat a néhainak.“ A tanács elutasította követeléssel, mivel a mindenre kiterjeszkedő végrendelet ezekről nem tesz említést. (Örm. prot. I. köt. 1725. márczius 18. 272. lap).

„Felmegy 1718. jún. 6-án Thumán Mitko (Tamási Mihály) a tanácshoz és panaszt emel a vártábéd (= doctor) fivére: István ellen és mondja, hogy a néhai doctor végrendeletileg hagyott neki 100 (s) magyar forintot, úgy azonban, hogy majd, ha jóságai eladatnak, kapja ki ő ezt a részt. A tanács azt határozta, hogy a jóságok eladási árából ki fogja kapni követelését. (Örmény prot. I. köt. 58. lap).

„Megjelent 1719. jún. 30-án törvényszékünk előtt (Verzár) István a doktor fivére unokaöcscseivel: Tódorral és Lukácscsal“. . . (Örmény prot. I. köt. 101 lap).

---

¹⁾ A jegyzőkönyv püspökünket több helyütt csak „doctor“-nak (vártábéd) nevezi.

14. *Fejezet. Verzereskul hagyatéka.*

Temetés után — felsőbb meghagyásból — két leltár készült a felejtetlen püspök hagyatékáról; egyik leltárba jegyezték szamosújvári vagyonát, a másik leltárt görgény-szt-imrei vagyonáról vették fel.

A szamosújvári latin nyelvű leltár így szól:

„Cum congregati fuisset nos Iudex Szamosújváriensis cum 12 Senibus Iuratis in domum Patris Lazari (Budakovics), ut computum faceamus de rebus remansis in manibus nostris Rmi Patr. Axenti Verzár, post mortem illius ut sciatur:

- 1-mo duo pocula argentea deaurata,
2. duo mantilia (törülköző kendő, abrosz) suta cum fillo aureo,
3. decem ulnas (rőf) ex tela subtilissima Turcica, vulgo Burungsuk,
4. unum frustum (darab) de materia Turcica Zoffelicta coloris caerulei, in quo erant 25 ulnae (rőf),
5. sex ulnae materiae appellatae Kamoka, sutae cum floribus rubris,
6. tres ulnae ex serica vulgo Tafota,
7. sex paria chirotecarum (keztyű) pro vernali tempore,
8. una vestis sacerdotalis obscura caerulea ex materia Zoff,
9. una vestis episcopalis ex serico nigro, Tabliu dicta,
10. duo foderalia cultrorum,
11. una lagena flava ex succino bono (borostyánkőből),
12. decem paria pellium ex gutture vulpium,
13. duo angula ex argento, prateralia frustra argentea,
14. decem lotones aromatis safran optimi,
15. centum clavi pro plantis rotar. et aliud ferrum pretii 40 fl.,
16. lapides Rubin dictos variae quantitatis,
17. una pixis ex chalybe,
18. alia pixis ex osse elephantis,

19. unus annulus ex auro cum lapide albo,
20. unus annulus ex auro cum lapide caeruleo sex-
angulari,
21. item annulus cum lapide rubro,
22. item annulus ex argenteo cum lapide flavo,
23. item una crux succineae (agátköböl vagy boros-
tyánköböl való),
24. unum horologium ex cupro ad parietem magnum,
25. una catena aurea valoris 25 aureorum,
26. decem ulnae de adamaska caerulea cum floribus,
27. duo annuli aurei, unus cum lapide,
28. una cum catena argentea deaurata. Has res de-
dit P. Lázár (Budakovics) protopopae,¹⁾
29. unum horologium argenteum,
30. unus annulus cum lapide nigro-caeruleo,
31. una crux argentea,
32. unam crucem argenteam dedit P. Athanasio.
Vestes Ecclesiasticae suae ipsi datae fuerunt ab
imberio Germano:
  1. Tres vestes Episcopales cum tribus stolis,
  2. Unam Tapetem, que sternitur ante altare sub pe-
dibus sacerdotis,
  3. una mitra episcopalis,
  4. duo paria Chriotecarum pro ceremonia Episcopali,
  5. duo Missalia latina,
  6. Nodi e filo aureo facti ad stolas.
Usque huc hae res datae sunt ab imperio.
  7. duae albae Episcopales ex seria albo cum argento,
  8. sex cingula pro celebranda missa,
  9. casula una ex veluta (?) nigra cum sua stola,
  10. una casula rubra,
  11. una casula violacea,
  12. una casula e Dolmalia,
  13. unum par Tiliatorum pro Ecclesia,
  14. unum fiolum ex serico pro altari,
  15. unum pluviale ex serico,

---

¹⁾ Ez a leltár oláhból van latinra fordítva: azért fordul itt elő a „protopopa“ (föesperes) szó.

16. Tapes ex veluta suta cum auro pro altare,
17. unum par calceor. dum ceremoniam feceret,
18. unum baculum Episcopalem, unam et mediam
occam argenti continens,
19. una calix aurata cum patena pro missa,
20. unum par candelabrum pro altare,
21. unus orbis ex argento,
22. Venerabile magnum ex argento deauratum,
23. pixis una ex argento, in qua ferebatur Sacra-
mentum pro infirmis.

A szamosújvári tanács ezt a leltárt felküldötte a kormányhoz, ki a következő felelettel válaszolt: „Az örmény compániának hozzám intézett iratából látom, hogy mi az elhalt püspök úr hagyatéka. És habár figyelembe veszem azt, hogy más tulajdonsággal bír az egyházi személy hagyatéka a világiénál, mégis nem vagyok ellenére annak, hogy ez a hagyaték és pedig az ingóság rendesen és hiven leltározassék, és biztos, záros helyre téve lehetőleg gondoztassék, nekem pedig azokról kimutatás küldessék. Az egészre jó felügyelet fordítottassék, hogy abból még a legcsekélyebb is el ne használtassék (verwenden), hogy a belső örökösök, kik a végrendeletben megnevezve vannak, kárt ne szenvedjenek; másrésről az elhalt püspök szándéka végrehajtottassék.“ A megszólítás: „Freundlich geehrte und liebe Herren.“ A külső czím: „Jenen edeleresten der löbl. Armenischer Companie Richteren und Geschworenen meines freundlich geehrten u. lieben Herrn Szamos-Wijvár. Az aláírás: Freundwilliger Déva 1715. ápr. 16 Steinville.“

A kiküldött hivatalos bizottság a püspök görgényszentimrei hagyatékáról pedig a következő leltárt készítette:

„Nos infra scripti. 1716 die 30 Martii. Midőn volnánk nemes Torda vármegyében Görgény-Szt-Imrében Néhai Eörmény Püspök eő Nga nemes házánál, jelen levén mi előttünk mostani szamosújvári Eörmény kompániák Fő Birája Jakab Keresztes (a Kristóf [Christophorus] vezetéknevet fordították magyarul Keresztes-re, tehát Keresztes = Kristóf. Jakab Keresztes = Jakab [Jakabffy] Kristóf) hütös esküdtével Todor Salamonnak (ez a Salamon Simai Tódornak volt fia, neve Simai Salamon. Ez épít-

tette Szamosújvárt a keresztnevről elnevezett Salamon-templomot) a végre, hogy méltóságos Hán eő nsága commissioja mellett néhai üdvözült Eörmény Püspök uram eő nsága ezen Görgény Sz. Imrehi nemes házait és házához tartozó kölső és belső mobile és immobile bormokat venék kezekhez irás szerint mi általunk ezen nemes funduson mostan lakó Verzár Stephan és Verzár Vaszilné asszonytul:

1. Vagyon egy nemes házhely rajta levő két házzal; ezek egyikében lakik Verzár Stephán, az másikban Verzár Vászilné asszony; egy koresma ház kamorájával együtt, egy templom, két kis estálló; 6 ökör, borjuzo tino, egy szürke lovacska, egy béres eke, két éles vas, 1 hosszú vas, 1 béres-szekér, 1 szán, 1 béres-láncz, 30 nagy szembul (?), két sum (?) egy nagyab más kisebb, két entő fejsze, két síkvétjn (?), 11 hunjadi vas, 1 két kéz fűrész, 1 vas nyárs, 1 Palnig (?), 2 kasza egyik nyelestül, egy rossz kisded üst, 2 kis serpenyő, ezen ház veteményes kertje gyümölcsösével együtt. Vagyon 5 disznó, két kosár méh, kamara, hetven veder bor.

2. Vagyon egy három kövü malom minden apertinentiával együtt piros deszkával fedve, 3 kövágó csákány, két véka, 1 félvéka; ez mellett a malom mellett egy timárház: egy kád benne; ez mellett van egy égetbor főzőház, benne egy égetbor főző fazék; ez mellett egy serfőzőház: benne levő serfőző üsttel: 30 vedressel; 4 nagy kád, 1 kalod (?) aszaló, 1 orsos sajtó, egy ványoló, 3 zsellérház, (seller), egy fedetlen csür, egy kert, 1 jégverem, a malmot hajtó Görgényi vizén 1 hid.

3. Vagyon az Görgényi szőlőhegyen 2 drb szőlő.

4. A felsőfordulóban szántóföld 4 db, a három elsőben 40—40 véka eősi vetés, a negyedikben tavaszi, szénahely egy szekérre való.

5. Az alsó fordulóban öt db szántóföld, 3 db kaszáló.

Az nemes kuriánál két szuszékban találtatott 40 véka kukoricza. A malomban találtatott 9 véka malomvám buza, 6 véka törökbuza, osztatlan elegyes buza törökbuzával 6 véka. A háznál találtatott 30 véka zab.

Ezen inventáriumot, mely előttünk iratott, kezünk irásával és szokott pecsétünkkel megerősítettük.

Datum dje et Anno ut supra

Almási Sigmond	Keresztszegi István
nemes személy	nemes Torda Vármegyében
de Görgény Sz. Imre	Görgény Sz. Imrében lakó
Comit. Tord.	nemes személy.
(P. H.)	(P. H.)

Ugyanez a bizottság még a következő magyar nyilatkozatot állította ki:

A. 1716. die 30 Martij. Midön volnánk nemes Torda vármegye Görgény St. Imrében. Az eő Felsege udvarházánál mostani eő Felsege Duma Dániel udvarbirája szálásán, midön lött volna parancsolatunk méltóságos úr Hán uram eő Nságától, hogy gyülnénk el ide Görgény Sz. Imrere idvezült Eörmény Püspök eő Nsága atyafiaik egyeztetésekre, egy azon jussaik kezünkhöz való vételére, mint hogy az testamentomi dispositiok lejtettek ugy, hogy kezünkhöz vennük azon jussait, az mit hogy kezünkhöz is vettük minden ahozvaló mobile és immobile bonumaival és hozzátartozó külső-belső appertinentiaival, az mit hogy kézbe adjuk. Verzeresk Stephan urat és Verzeresk Vaszilné asszonyomat atyafiságosan meg is egyeztettük, hogy ha valamelyik fél egyik az másikat disztelen szókkal illetné, vagy Vaszilné asszony Stephan urat vagy cselédeit, mindkét fél külön-külön convincálodjék 60 fl. Ha valamelyik fél bontana, akármellyik közülljök levő Eörmény birája az irt pénzt rajtuk felvehesse, vétethesse.

Mely dolog mi előttünk és mi általunk kézbe adással úgy menvén véghez, irtuk meg mi igazságosan fide nostra mediante kezünk irásával és pecsétünkkel megerősítvén.

Եւ ըսելիմաննս վարդապետի ախարս իմ խապուլն է այս կապինը :

(Jész Êzstephánész vártábédi áchpár im chábuln e ájsz gábinê: Ên István, a doctor fivére, beleegyezésemmel történt ez a kötés [egyezség]).

Եւ Տեղուցը վարդապետին նարս, իմ խապուլն է այս կապին :

(Jész Dolkuczhe vártábédin hárszè, im chábuln e ájsz gábin: Ên Dorottyá, a doctor ángya, beleegyezésemmel történt ez a kötés).

En tsazshik uhrrod Gherlái,

Uhuq uju púshu:

(Jész Chácshig birov Gêrlái,
vêgáh ájsz pánis

Én Kristóf, Szamosújvár bírása
ezen ügyben tanú).

Uhuq En Gherulónu Rorru:

Vêgáh jész Gêrágosz Thorosz.

Tanú én Thorosz (= Dániel) Cziril. Tanú én János [Ebesfalva] bírása).

Coram nobis: Daniel Duna Provis. Dominii.

Almási Sigmond nemes személy de Görgény Sz. Imre.

Keresztszegi István nemes személy de Görgény Sz. Imre.

En Soghomon Toderi Uhuq

uju huuhu:

(Jész Szoghomon Toderi vêgáh
ájsz gábisz.

Én Simai Salamon [Simai Tódor fia
Salamon] ezen kötésnél tanú).

Uhuq En uhrrod Ovánnesz:

(Vêgáh jész birov Ovánnesz.

Tanú én János [Ebesfalva] bírása).

Coram nobis: Daniel Duna Provis. Dominii.

Almási Sigmond nemes személy de Görgény Sz. Imre.

Keresztszegi István nemes személy de Görgény Sz. Imre.

15. Fejezet. A végrendeletet a külföldön maradt rokonok perrel támadják meg.

Verzereskul végrendeletét a néhai püspök atyul bátyjának unokái, kik Botusánban (Moldva-Oláhország) laktak, perrel támadták meg.

De mielőtt ezen hosszúra nyult per fontosabb iratdarabjait közölném, itt adom a végrendeletet:

„Copia Testamenti tit. Episcopi Auxentii ex anno 1715 die 3-a Martii ex idiomate Moldavico traductum in latinum.

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Ego Auxentius Verzár Episcopus Alad. propter Plebem nostram post Confessionem et Communionem in ultima hora vitae meae scripsi hoc testamentum propria voluntate. . . ante mortem meam, donec adhuc non esset confusus intellectus, sicut est Specificatio infra.

Bona mea mobilia, quae spectant ad vitam sustentandam, et quae pertinent ad animam, denominare non possum, non habentes Ecclesiam quid referrem pro Ecclesia nostra, quid vero pro sustentanda vita mea necdum determinavi, sed omnia sunt commixta.

Kisebb közlemények.

II. Rákóczy György, erdélyi fejedelem a szultán által megfosztatván a fejedelemségtől, — Rhédey Ferencz mármarosí főispán lett, a gyulafehérvári országgyűlésen, helyére megválasztva; minek következtében Rákóczy magyarhoni birtokaira vonult, —

innen munkálva, mind Konstantinápolyba, mind Budára küldött követői által az erdélyi fejedelemségbe leendő visszahelyeztetését. De mivel ez őt ebbeli czéljához nem vezette és mert tudomására esett, hogy Nagyvárad, Borosjenő, Szamosújvár és más várak kapitányai az új fejedelemnek — Rhédey-nek — hódolni vonakodnak: 1658. évben Rákóczy fegyveres erővel Erdélybe nyomult és a medgyesi országgyűlésen csakugyan keresztül vitte, hogy Rhédeyt letevéen, a rendek újra őt ismerték el törvényes fejedelmöknek.

A mi játékaink. Szamosújvár városának, e lapok szerkesztője által irt monographiájában egy hosszabb fejezet foglalkozik az örmény nemzeti jellegű játéknemekkel, azoknak különböző kategoriái szerint. Minthogy e tárgyról, mely népismei szempontból tanulságos s az ethnografus részéről kiváló figyelemben szokott részesülni, lapunkban még nem emlékeztünk meg: utalással az idézett forrásra, felsoroljuk ezúttal az ismeretesebb örmény játékszereket és eszközöket, minők: az árbá (szekér); a káré (csontjáték, mely „vek”-nek is neveztetik); a cigli; a hegedű (nyers kukoricaszárból); a hűsvéti tojásharcz; cseresznyemag- és gombjáték; pörgettyű (keresztülfurt barackz-maggal); bodzafapuska (dinnyehéj-töltelékkel); vizipuska (papirból); szélmalom és sárkány; bórkereskedés; eshárigáb (érdekes zsinegjáték); a biró (papirból); a király és a közkatona (féldomború fácskákból); a papir-ágyú (durranós); csigajáték (ostorkával, mely télen a jegen üzetik). — A madarászat minden neme kedvencz időtöltése az örmény gyermekeknek!

A himlőoltás magyar fölfedezője. Kevesen tudják, hogy a himlőoltást már hetvenötévvvel Jenner előtt fölfedezte egy magyar tudós: Rayman Ádám eperjesi orvos. A „Gyógyszerészeti Értesítő” új számában a következő adatokat olvassuk e fölfedezésről: Rayman Ádám, ki 1689-ben született Eperjesen, atyjának halála után a gyógyszerészi pályára lépett, de később több belga és német egyetemen orvossá képezte ki magát. 1719-ben mint ismert nevű tudós visszatért szülővárosába s folytatta már megkezdett irodalmi működését a botanika s gyógyszerstan terén. Veszprémi, a híres debreczeni orvos, az őszinte elismerés hangján szólt valósággal mesés irodalmi termékenységről, de főleg kiemeli azt, hogy Rayman elfeledett nevéhez fűződik a himlőoltás fölfedezésének dicsősége. Veszprémi idejében még sokan éltek, a kik jól ismerték Rayman fölfedezését, de nem tudták megmondani, honnan vette a védőoltás eszméit. Kósza hír gyanánt szállongott, hogy egy magyar-örmény figyelmeztette őt a himlőoltás hasznára. Első tudományos értekezése e tárgyban 1717-ben jelent meg „Historia variolarum etc” czímen, később egy másik követte, a híres „Historia variolarum, earumque curatione per inoculatio-

nem. Látható ebből, hogy Rayman a halhatatlan nevű Jenner előtt hetvenöt esztendővel már behatóan foglalkozott a himlőoltás elméletével. Lehet, hogy fölfedezésének nagy horderejét maga sem méltányolta kellőképpen, kortársai pedig annál kevésbbé értették meg; de hogy neve végkép feledésbe ment, oka lehet másodsorban kínos betegsége is. Elméje elborult s mint élő-halott tengődött évtizedekig. Jenner dicsőségét már nem érte meg, mert 1770-ben halt meg. A kötelező himlőoltást nálunk 1798. évi (szám nélkül megjelent) helytartósági rendelet léptette életbe dr. Faustus, a schauburgi herceg udvari orvosának ajánlatára, a ki Rayman nevét már akkor úgy elfeledte, mint a mai kor.

A parlamentárizmus. XVIII. Lajos egyszer a következőleg definiálta a parlamenti kormányzatot: — „Én azt kérdezem a minisztereimtől: Van önöknek többsége? — Van. — Akkor én mehetek sétálni! . . . Másnap azt kérdezem: Még mindig megvan a többségük? — Nincs meg. — Akkor önök mehetnek!” . . .

Irodalom és művészet.

A nemzet és a költő. A költő eszmét és érzelmet ad a nemzetnek — mondja az örmény; — de a nemzetnek kötelessége a költőnek kenyérrel és étellel adni. Kenyér és étellel nélkül elhal a költő; de eszme és érzelme nélkül a nép van meghalva. (Pánászdeghdzê duél e ázkin midkh, zkádzmunkh; ázki bárdágánuthiun e dál pánászdeghdzin háczh, ábruszd. Áránecz háczi jév ábruszdí pánászdeghdzê gè merni, iszg áránecz hédkhi jév zkádzmunkhi ázkèn e merádz).

Az iskolából. — Tanító. Nem helyezte-e Isten a paradicsomsomot Örményországba?

— Tanítvány. Igen, Örményországba helyezte.

— Tanító. De mi történt azzal? Hisz most nincs Örményországban.

— Tanítvány. Hihető, hogy . . . hogy . . .

— Tanító. Nó mond mi történt vele? biztatta a fiút.

— Tanítvány. Hihető, hogy a kurdok pusztították el.

Bároneán naplója. Ez a neves örmény író, egy ízben ezeket írta naplójába:

Ma én is meggyőződtem arról, hogy a színház a nagyok iskolája.

De mit tanulnak a nagyok ebben az iskolában? Ez a kérdés.

Mások azt állítják, hogy ott erkölcsösséget tanulnak; én pedig azt mondom, hogy a tanítványok itt azt tanulják, hogy milyen az ember testalkata; mert a jelenlevők nem figyelnek a színész nő szavaira, hanem inkább kezét, lábát nézik és ha szépnek találják a színész nő karjait, akkor azt mondják:

Nagyon szép volt az előadás.

Szegény szerzők! azt hiszik, hogy műveiket tapsolják, pedig a színész nő szerzőjének tapsolnak.

Közgazdasági élet.

Angol-magyar kiviteli társaság eszméjét vetették fel Budapesten, — mint egy kolozsvári lapban olvassuk. — Egyes magyar háziipari cikkeknek a londoni piacra való bevezetésével szerzett tapasztalatok, írja az „Ellenzék” felvetették egy angol-magyar kiviteli társaságnak eszméjét. Ennek a társaságnak első sorban az volna a feladata, hogy Londonban mintaaárúházat tartana fenn mezőgazdasági és kerti terményekből, élelmi szerekből, ipari készítményekből és általában mindama cikkekéből, a melyek kivitele Angliába, az eddigi tapasztalatok szerint sikerre számíthat! A társaság alapítása ügyében az „Országos Kaszinó” egyik külön termében Dániel Ernő báró elnöklete alatt értekezlet volt, — melyben az alapítandó társaság céljait hosszabb beszédben ismertette, a volt kereskedelmi miniszter, az értekezleten részt vevőkkel; kik élénk eszmecsere után magukévá tették az alapítás eszméjét. A további lépések megtételére, a társaság megalakítására és alapszabályok kidolgozására, báró Dániel Ernő elnöklete alatt egy bizottság küldetett ki. — Mi ezt a társaságot két évvel ezelőtt már megelőztük. Mit e társaság akar, mi azt e lap „Közgazdasági élet” című rovatában már akkor ajánlottuk. Hivatkoztunk is a milliomos manchesteri örmény: Andreászian Ohánnesnek hozzánk intézett fölötté érdekes levelére, melyben mondja, hogy szállítsunk oda baromfit (libát, réczét, csirkét, tyukot, pulykát. . .) mézet, bőrt, marhát, gabonát. . . akár milyen mennyiségben, és ő azokat haszonnal megveszi. Felszólított, hogy alakuljunk társasággá, mely ezt a külkereskedelmet közvetítse. Én elfoglaltságom miatt a társaságot meg nem alakíthattam; azért a hasznos eszmét közzé tettem lapunkban. Azonban érdeklődés hiányában a jövedelmező eszme, mely megérdemelte volna az országos felkarolást — elaludt. . .

Mi ujság az örmény világban?

Kupelián János érsek, ki egykor az ántihásszunisták feje volt Konstantinápolyban, — most Rómában él. Itt ő szenteli fel az örmény szertartású papokat. Végrendeletét már elkészítette: 30000 koronát hagyott szülővárosának, Tigránágérdnek, hogy azt jótékony célra fordítsák; vagyonának többi részét Adáná- és Eudoxiában levő örmény szerzeteseknek, mely helységeken ő egyházi előjáró (árácsnort) volt — és a libanoni Zemmár nevet viselő zárdának, hol nevelését nyerte — hagyományozta.

Mámureán jubileuma. Mult év okt. 29-én ülték meg az örmények a termékeny író és tanár: Mámureán Máténak jubileumát — Smírnában. Az ünnepélyt a Ripszima-féle iskola nagy termében tartották meg Melkhisedek örmény püspök elnöklete alatt. Nemcsak Törökországból, hanem más országokból is küldöttek számos ajándékot és üdvözlő levelet az öreg szerkesztőnek. („Árevelián Mámul” „Keleti sajtó”). Maga Ormánián a konstantinápolyi patriarkha is üdvözölte a jubilánst. Hétezeréngyszáztíz frankot aranyban, a manchesteri örmény nőktől egy értékes karszékét, a providens-i (Amerika) örményektől ezüst tintatartót és arany tollat kapott ajándékol. A ruszok (Bulgária) örmények nevében Bojádseán Gárábéd gyémánt-gyűrűt adott jubilánsnak. Magdalából (Birna) ezüst bokréta-t küldöttek . . .

Belck a kurdok kezében. Németország tudós régésze: Belck Waldemárt, ki 1898-ban a váni (Török-Örményország) kerületben tanulmányutat tett, a kurdok megtámadták és meg is sértették. Visszatérő útjában a Kaukaszban újra kurd rablók kezébe került szolgálójával együtt, és csak nagy váltságdíj mellett menthette meg életét. Vánban régészeti tanulmányainak befejezése után dr. Belck Konstantinápolyon át tért vissza hazájába. A török fővárosban örmény tolmácsával: Mákszabédian Gárábéd kíséretében elment az örmény patriarkhához látogatóba. Belck még csak 30 éves . . .

Az örmény ajkú Lázárovics Gergely bécsi nagykereskedőnek unokaöccse Lázárovics János, ki Odessában a napokban tartotta meg menyekzójét egy jelentékeny örmény család szép és gazdag leányával, — nemcsak visszatért Bécsbe, hanem a „Wiener Zeitung” szerint hivatalában elő is léptettetett. E családnak Magyarországon több élő képviselője van, kik itt röviden csak Lázár-oknak nevezetnek. A hazai derék Lázár családból vette eredetét országgyűlési képviselő is: Lázár Menyhért, kinek ügyvédi irodája Gyergyó-Szt-Miklóson van.

Benlián örmény színművész is, ki jelenleg Marseilleben működik társulatával, akar a nyáron a kiállítás tartama alatt Párisban örmény színi előadásokat tartani. A Vártánféle ünnepély előestéjén (1900. február 28. Ugyanis az idén az örmények a Vártán-féle ünnepet márcz. 1-én tartják) Marseilleben II. Árság-ot adja elő.

Kitüntetett tolmács. A német kormány a perzsa külügyminiszter első tolmácsának, az örmény ajkú Maszelján János chának, a „veres-sas-rend” második osztályú jelvényét adta.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
